

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้บริหารทุกองค์กร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา มีสายตาวินิจฉัยการงาน^๑ วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจน พระพุทธเจ้าทรงกำหนดการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นเป้าหมายสูงสุด คือ วิมุตติ กล่าวคือความหลุดพ้นทุกข์ ตามพุทธพจน์ที่ว่า^๒ เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็มฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตตรส ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาได้ส่งพระสาวกให้แยกย้ายกันไปในทิศทางต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า^๓ ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตามเพียงอย่างเดียวก็ยังไม่พอ เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์^๔ ๓ ประการ คือ

- ๑) ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้)
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า)
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน)^๕

พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติจะต้องจัดจะต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะถ้ามีการจัดการที่ดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง ผู้บริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการ หรือมีแนวความคิดการแบ่งงาน มอบอำนาจ กระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการใน

^๑อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๕๖.

^๒วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๐๒/๒๕๑.

^๓วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๒/๓๙

^๔วิ.ม. (ไทย) ๒๓/๑๕/๑๗๒.

ด้านต่างๆ การบริหารคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในการเผยแผ่ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม

ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตใจแต่ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมเพื่อประโยชน์ในสังคมมีน้อย ไม่ค่อยมีรูปแบบและวิธีการสอนศีลธรรมมากนัก ขาดการบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน ขาดทักษะและประสบการณ์การเผยแผ่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ประชาชนขาดความเข้าใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันเกิดจากปัญหาอุปสรรคทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ที่วิ่งเข้ามาในชีวิตประจำวันทำให้บุคคลเกิดความเครียด เกิดแย้งชิงดีชิงเด่นในธุรกิจการค้า ตำแหน่งหน้าที่การงาน และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายที่จะต้องรับการแก้ไขให้ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม^๕

นอกจากนั้น การบริหารทรัพยากรพื้นฐานมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (4M) ได้แก่ บุคคล (Man) การเงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และวิธีการจัดการ (Management) เป็นต้น ผู้บริหารคือพระสังฆาธิการจะต้องทราบข้อมูลพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับปัจจัยดังกล่าวอย่างดี ว่าทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่ในแต่ละวัดในปริมาณที่จำกัดและแตกต่างกัน และทราบศักยภาพของตนที่จะต้องมาจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ของแต่ละวัดในอัตราส่วนที่เหมาะสม

พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยาบรรณตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยิน ได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนา โดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป

๗. ขวัญขวยเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น

๘. ขวัญขวยจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือช่วยขวยจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปฟังธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ท่องได้อ่านได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวัญขวยจัดหาเครื่องอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้ เพื่อให้เด็กขัดสนยืมใช้ในการเรียนกิจการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

^๕ กองแผนงาน, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น มีการดำเนินการดังนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้รับการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกแผ่นเสียงหรือแบบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียงหรือแบบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่อื่น ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร์ในหนังสือพิมพ์

๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริต งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๔) การเผยแพร์พระพุทธศาสนาผ่านวิทยุกระจายเสียง มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร์พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะต่างๆ

๕) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ วัดบางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การขนทรายเข้าวัด การก่อพระเจดีย์ทราย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาข้างต้น พระสังฆาธิการผู้บริหารการเผยแผ่ในพื้นที่ของแต่ละวัดต่างๆ สมควรจะทำงานเป็นคณะผู้บริหารหรือทีมเวิร์ก เพื่อกำหนดทิศทางการบริหารทรัพยากรต่างๆ (4M) บุคคล การเงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เป็นต้น ให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย ปัจจุบันการจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ได้รับการยอมรับว่าเป็นงานหรือหน้าที่ทางธุรกิจที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงาน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงด้านกำลังและคุณภาพ ซึ่งนับเป็นหัวใจในการดำเนินงานของทุกองค์การที่มีประสิทธิภาพจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันและพัฒนาการเผยแผ่ งานทรัพยากรมนุษย์จะมีหน้าที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสมาชิกแต่ละคนภายในวัด ตั้งแต่ก่อนที่จะเริ่มงาน ขณะปฏิบัติงาน จนกระทั่งบุคคลากรต้องเกษียณอายุราชการ ดังนั้น ผู้บริหารทรัพยากรมนุษย์สมควรต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับงานและธรรมชาติของงานภายในแต่ละวัด ในระดับที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการปฏิบัติงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพ

ดังนั้น นักบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถสมควรที่จะมีความรู้และความเข้าใจในหลักการวิเคราะห์งาน และสามารถนำผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์งานไปประยุกต์ใช้ให้เกิด

ประโยชน์ในการปฏิบัติงานจริง^๖ สอดคล้องกับการพัฒนาการจัดการ เช่นการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม เป็นต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และเพื่อศึกษาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการเป็นต้น นอกจากนั้น ผลจากการวิจัยครั้งนี้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพและเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การแนวทางการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ รูปแบบการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ มีอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยประกอบด้วย ๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา ๒) ขอบเขตด้านตัวแปร ๓) ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๔) ขอบเขตด้านพื้นที่ และ ๕) ขอบเขตด้านระยะเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยบูรณาการการจัดการ สังเคราะห์จากแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ที่ได้เสนอรูปแบบการจัดการออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการวางแผน (Planning) ๒) ด้านการจัดองค์การ (Organizing) ๓) ด้านการบริหารบุคคล (Commanding) ๔) ด้านการอำนวยความสะดวก (Coordinating) ๕) ด้านการควบคุม (Controlling) และด้านหลักพุทธธรรม โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม ๓) จิตตะ ความเข้าใจ และ ๔) วิมังสา การตรวจสอบ

^๖ ญัตติพนธ์ เขจรนันท์, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๒.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ การศึกษาบาลี การศึกษาสามัญ ตำแหน่งหน้าที่

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือการวิจัยเรื่อง “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตโดยบูรณาการการจัดการ สังเคราะห์จากแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) ที่ได้เสนอรูปแบบการจัดการออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการวางแผน ๒) ด้านการจัดองค์การ ๓) ด้านการบริหารบุคคล ๔) ด้านการอำนาจการ ๕) ด้านการควบคุม และด้านหลักพุทธธรรม โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม ๓) จิตตะ ความเข้าใจ ๔) วิมังสา การตรวจสอบ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร และผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) เกี่ยวกับการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑. ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์จำนวน ๒๓๕ รูป^๗

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมจำนวน ๑๒ รูป

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการจำนวน ๖ แห่ง ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรม อำเภอมะนัง อำเภอบางปะกง อำเภอบางพลี อำเภอบางปะอิน และอำเภอบางบาล

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี ๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง ขบวนการจัดกิจกรรมต่างๆ ของสำนักปฏิบัติธรรม ๖ แห่งในจังหวัดสมุทรปราการซึ่งประกอบด้วย ๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การบริหารบุคคล ๔) การอำนาจการ และ ๕) การควบคุม ตามหลักอิทธิบาท ๔ ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไป

^๗สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ, ณ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๗.

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงแนวทางการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๓ ได้ทราบถึงรูปแบบ และแนวทางการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑.๖.๔ ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ไปเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งสนับสนุน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพและเจริญรุ่งเรืองสืบไป